

דבר מנהל מינהל חברה ונוער

עמיתי, אנשי החינוך,

לפני 70 שנה, בגטו ורשה, בקרקוב, בטרבלינקה, בביאליסטוק, בבנדין, בוילנה, בסוביבור ובאשוויץ, בנטאות, ובמחנות הריכוז וההשמדה, קם אל מול הצורך הגרמני האכזרי דור של גיבורות וגיבורים, אשר מרד לחם והרג. צעירות וצעירים אמיצים מאין כמותם, שגבורתם הואצלה מגבורת ישראל לאורך כל הדורות: מאברהם ליהודה למשה ליעל ולדבורה, מדוד ליהודית, למכבים, לגיבורי בר-כוכבא ומצדה. גדולי ישראל שבזכותם נצח ישראל לא ישקר לעולם!

שפת השואה היא שפה שהשתיקה יפה לה, שפה שלא נודעה כמותה משחר ימי ההיסטוריה: ורשה, גטו, יהודים, יאנוש קורצ'אק, ילדים רעבים, אנטישמיות, הבונד, נאצים, נומרוס קלאוזוס, אוקטובר 1939, Juden, אוכל, רעב, גזיזת זקנים ופאות, גנרל-גוברנמן, טיפוס הבהרת, מגן דוד כחול, סלאי צהוב, נסטפו, יונאקים, מחנות עבודה, יודנרט, אכזריות, ישראל פירסט, בוגדים, שוטר יהודי, משטרת הגטו, יעקוב לייקין, מגפיים, מעילים שחורים, אלות, מייציסלב שמרלינג, אקציות, מלשינים, עינויים, כיליון, גזר דין מוות, הקצבה, תאי גזים, ילדים מבריהים, עגלות קבורה, רכבות, סבוטאז', אפיסת כוחות, זריקות רעל, נקמה, נסיסה, כרטיס עבודה, ליל ברתולומאוס, שמוגל, טרבלינקה, אומשלגפלאץ, הנריך הימלר, ה"דוד", טרנספרשטלה, סלקציה, סדר, עגלת הפינקארט, גדרות, צעדות מוות, מקבצי נדבות, פלאצובקות, מקסיקו, מצעדים, מכסת מזון, גרמנים!

מלבד שפה איומה זו, הולידה השואה גם גבורה צעירה, רעננה, אמיצה, נחושה ואמתית. גבורה של מאות מורדות ומורדים: פרומקה פלוטניצקה, מתנועת "דרור" בת 29 במותה; יצחק יוסף ביאלבסקי יו"ק, נפל בקרב עם עוד 13 לוחמי "בית"ר", בן 24 במותו; ברל ברוידה, ממילא 18, פיקד על קבוצת מורדים, התנקש בחיי ישראל פירסט; זכריה ארטשטיים, לחם לצדו של אנטק צוקרמן, עמד בראש פלוגה של 30 לוחמים, בן 20 במותו; אברהם גאפנר, סייע לרעבים, נרצח בבונקר בפרנציסקסקה, בן 70 במותו; ליאון רודאל, חבר "בית"ר", פיקד על יחידה שלחמה בכיכר מורנב, בן 30 במותו; אריה וילנר (יורק), איש "השומר הצעיר", חזר לאחר עינויים לגטו, בן 27 במותו; אברהם דרייאר, התנקש בחיי אלפרד נוסיג - איש היודנראט, לחם בפלוגה של זכריה ארטשטיין, בן 27 במותו; יצחק גיטרמן, ראש ארגון הג'וינט, ארגן פעולות עזרה והצלה, בן 53 במותו; שמואל ברסלאב, איש "השומר הצעיר", נורה למוות בדרך לחילוץ חברו - יוסף קפלן - מהכלא, בן 22 במותו; לייב רוטבלט, חבר תנועת "עקיבא", הסתיר 80 יתומים, רכש נשק, נפל במילא 18, בן 24 במותו; ישראל קאנאל, חבר תנועת "עקיבא", פיקד על השטח הפראי במרד הגדול, בן 23 במותו.

מנהיגי המחתרת: מרדכי אנילביץ' נפל במרד הגדול; מרדכי טננבוים נפל בגטו ביאליסטוק; יוסף קפלן נרצח על-ידי הנסטפו; צביה לובטקין ניצלה ועלתה לארץ; יצחק צוקרמן עלה לארץ; אברהם בלום, מראשי ה"בונד", שותף להקמת "הארגון היהודי הלוחם", ניסה להימלט בקפיצה מקומה שלישית, בן 39 במותו; מארק מאירוביץ, מפקד הפלוגה הלוחמת "פועלי ציון", לחם בטבנס שולץ, בן 32 במותו; לונקה קויז'ברודזקה, חברת "החלוץ", קשרית מבריהה, ביצעה שליחויות ברחבי פולין, מתה לאחר עינויים שבהם לא נשברה ולא הסגירה חברים; שוסטר שלאמאק, מצעירי הלוחמים, חבר "הדרור", פיקד על הפלוגה למרות גילו הצעיר, בן 17 במותו; דוידוביץ טובה, חברת ארגון "הבונד", לחמה בפלוגה של וולף, נהרגה עם 6 לוחמים, בת 19 במותה; יצחק קצנלסון, חבר תנועת "החלוץ", המחנך של המורדים, לוחם, נרצח באשוויץ; דבורה באראן לחמה במרד הגדול והשליכה רימונים על עשרות גרמנים, בת 23 במותה; שמעון האלר, חבר "השומר הצעיר", צלף,

נשבע שלא ימות עד שיהרוג לפחות חמישה גרמנים, מת עם חברתו, בן 23 במוותו; ירה פוּכְרֵר, חברת "השומר הצעיר", נהרגה לצדו של אנילביץ' במילה 18, בת 23 במוותה; קוסבר שושנה אמילקה, חברת "אצ"י", הבריחה נשק לחבריה בגטו; רגינה פודן (לילית), חברת "השומר הצעיר", חזרה לגטו לחלץ לוחמים, נהרגה בגיל 21; חוּקָה פולמן, חברת תנועת "דרור", נתפסה בקרקוב, ניצלה ועלתה לארץ; חנצ'קה פלושניצקה, חברת "הדרור" מבנדין, לוחמת במרד, נהרגה בגיל 25, פאבל פרנקל מנהיג תנועת האצ"י, מוביל הנפת הדגלים בכיכר מורנובסקה. נהרג במרד. ועוד מאות לוחמות ולוחמים - מורדים!

קדושת המרד היא בהיותו מחזיר את האמונה שהטוב יכריע את הרע, שהאור יגבר על החושך. גנרל האס-אס ירְגֵן שטרופ אמר על המרד בוורשה: "במרי המזוין הזה היו נקבות שנמנו עם היחידות הקרביות. כמו גברים... לא אחת אירע שנקבות אלו ירו מאקדחים בשתי ידיהן. מפעם לפעם אירע שהסתירו רימוני יד בתחתוניהם עד לרגע האחרון, כדי להשתמש בהם בבוא השעה נגד אנשי הוואפן אס-אס, המשטרה והצבא". אלו הן לונקה, ציפורה, זושיה, פראניה, פיגלה, רגינקה, תמה, פרומקה, חנצ'קה, רניה, טוסיה, ולדקה ועוד רבות אחרות שבלעדיהן תנועת ההתנגדות היהודית לא הייתה מתקיימת.

המרירות פרצו מתוך ההכרה שבוטאה בעיתון "הדרור" ב-9 ביוני 1942: "הגטו בוורשה חי בסכנה מתמדת אכן, עליו לחיות כמו במצודה נצורה. כל האמצעים להגנתו, למערכה האחרונה שלו. כל המרץ - למעשה הגדול שעלינו לבצע ואשר נבצע. יום יום, צריך להיות רוחה של מצדה!!"

עוצמת תנועות הנוער "הדרור", "בית"ר", "השומר הצעיר" ו"עקיבא" בתהליך החינוך התובעני, הערכי, הרעיוני של צעירי ישראל, הולידה ארגונים לוחמים: "האי"ל", "האצ"י", "החלוץ הלוחם" ועוד, שאפשרו למציאות המשתקפת בדבריו של אחד ממנהיגי המרירות - מרדכי אנילביץ': "... נפל דבר שהוא למעלה מחלומותינו הנועזים ביותר: הגרמנים ברחו פעמיים מן הגטו. פלוגה אחת שלנו החזיקה מעמד 40 דקות והשנייה למעלה משש שעות... מצידנו לא נפל עד עתה אלא קרבן אחד בלבד יחיאל. נפל כחיל גיבור על יד מכונת הירייה..."

מרירות אלו מחייבות אותנו ל"זיכרון המצווה" - לחנך דור אמיץ, חזק, איתן וגיבור!

בידידות ובשותפות דרך,
ארז אשל

מבוא

השנה נציין שבעים שנה למרד גטו ורשה ולמרדדות בגטאות ובמחנות נוספים. לנוער היהודי היה תפקיד מיוחד ומפואר במסכת ההתנגדות לנאצים. מסכת שהגיעה לשיאה ההרואי במרד גטו ורשה. סיפור גבורתם נצרב בתודעה הקולקטיבית כאתוס מכונן, והטביע את חותמו בזיכרון של העם היהודי ושל החברה הישראלית.

סיפור המרד מאיר את גבורתם של צעירים, חברי תנועות הנוער, שנאלצו בצוק העתים לזנוח את מפעלם החינוכי והערכי ולאחוז בנשק. הם נדרשו להתגבר על הייאוש, ועל אף היותם מעטים מול רבים, לצאת נגד אויב שלא ניתן להכריעו. גבורתם ועוז רוחם, כמו גם הדילמות שעסקו בהן, יכולתם לקרוא את המציאות ותהליך קבלת ההחלטות, מזמנים לנו, אנשי החינוך, שיח ערכי מאתגר עם בני הנוער בסוגיות העוסקות בגבורה על פניה השונות, בימים ההם ובזמן הזה. תעלינה שאלות עקרוניות וחשובות לחברה היום: שאלות על הדרך לחנך לערכים, כמו: גבורה, שליחות, אחריות, ועל הביטוי המעשי שאפשר לתת לערכים אלו.

מעשי גבורה של יחידים או של קבוצות בתקופות שונות משמשים עבורנו מקור השראה, שכן הם מבטאים תחושת שליחות ונכונות לפעולה למען ערכים ולמען אידיאלים חברתיים ולאומיים, שהם מעבר לקיום האישי של הפרט. מעשי הגבורה, על היבטיהם השונים, משקפים את גדולתה של רוח האדם ואת יכולתו של האדם להכריע הכרעות קשות במצבים בלתי-אפשריים.

חוברת זו מאפשרת התמודדות עם שאלות אלה ממרחק של זמן ושל מקום, מתוך התבוננות בשואה ובמרדדות כבאירועים מכוננים. כן היא מאפשרת דיון במשמעות אירועים אלו וברלוונטיות שלהם למציאות חיינו בישראל היום.

בשער הראשון נדון במושג הגבורה ונכיר גילויי גבורה בתחנות זמן שונות בהיסטוריה של העם היהודי.

בשער השני נכיר את סוד כוחם של חברי תנועות הנוער, שהובילו את המרד בבחירה מודעת במציאות שלא הייתה בה אפשרות בחירה, נעסוק בדילמות שניצבו בפניהם ובערכים אשר הנחו את דרכם.

השער השלישי יוקדש לגבורת הנשים הלוחמות, שהשתתפו בפעולות הלחימה וההצלה והמשמשות דוגמה ומופת לדורות הבאים.

בשער הרביעי נדגיש את חשיבות ערכי הגבורה והשליחות עבור בני נוער היום ואת משמעותם לעיצוב זהותם היהודית, הציונית והישראלית.

מטרות התכנית

- להכיר את סיפורו של מרד גטו ורשה ואת סיפורן של פעולות התנגדות יהודית נוספות בתקופת השואה.
- לבחון פנים שונות של מושג הגבורה כערך מכונן לאורך ההיסטוריה של העם היהודי.
- לדון בדילמות ערכיות ומוסריות שצעירים התמודדו עמן בתקופת השואה.
- לעורר בקרב בני הנוער מודעות לבחירות של צעירים כנגד כל הסיכויים בתקופה חשוכה זו בהיסטוריה.
- להעלות על נס את גבורת הנשים הלוחמות בתקופת השואה ואת תרומתן למאבק.
- לבחון את העולם הערכי המשתקף בסיפור המרד ואת השפעתו על עיצוב תחושת השליחות בקרב בני הנוער.